

Välitystuomari tekoälyjärjestelmän käyttöönottajana

Minna Katajoki

TIIVISTELMÄ

Artikkeli käsittelee Euroopan unionin (EU) uuden tekoälysäädöksen (englanniksi Artificial Intelligence Act) vaikutuksia välitystuomareihin, jotka käyttävät tekoälyjärjestelmiä väli-miesmenettelystä annetun lain (967/1992) tai Keskuskauppakamarin välitysmenettelysääntöjen (FAI:n säännöt) mukaisissa kaupallisissa välitysmenettelyissä. Artikkelissa katsotaan, että näin toimivat välitystuomarit ovat tekoälysäädöksessä tarkoitettuja tekoälyjärjestelmien käyttöönottajia. Jos välitystuomarit käyttävät tekoälyjärjestelmiä suuririskisiin käyttötarkoituksiin, tekoälysäädös asettaa heille erityisiä velvollisuuksia. Artikkelissa tarkastellaan sitä, miten tekoälysäädös määrittelee suuririskiset tekoälyjärjestelmät ja mitä velvollisuuksia niiden käyttöönottoon liittyy. Lopuksi mainitaan lyhyesti näiden velvollisuuksien noudattamatta jättämisen mahdollisista seurauksista. Artikkelin pyrkii toimimaan keskustelunavauksena tästä ajankohtaisesta aiheesta ja tarjoamaan näkökulmia siihen, miten välitystuomarit voivat valmistautua tulevaan sääntelyyn.¹

1 Johdanto

Tekoäly ei ole uusi asia, vaikka julkisen keskustelun perusteella voi toisinaan syntyä sellainen vaikutelma. Englantilainen matemaatikko *Alan Turing* mainitsi tietokoneälyn ensimmäisen kerran jo vuonna 1947.² Turingin vuotta myöhemmin julkaistua kirjoitusta ”Intelligent Machinery” pidetään yleisesti tekoälyn ensimmäisenä manifestina.³ Tämän jälkeen on luotu lukuisia erilaisia koneoppimisen ja tekoälyn sovelluksia, jotka ovat tulleet kuin huomaamatta osaksi arkeamme.

Juristit eivät ole olleet tämän kehityksen ensimmäisiä omaksujia. Esimerkiksi riidanratkaisu-
alalla tekoälyn käyttö työnteon tukena on alkanut yleistyä puheissa vasta 2010-luvun lo-

¹ Artikkelin on laadittu alun perin englanniksi. Suomenkielinen käännös on tekoälyn tekemä ja kirjoittajan tarkastama.

² B. Jack Copeland (toim.), *The Essential Turing*. Oxford University Press 2004, s. 2. Ks. ’Lecture on the Automatic Computing Engine’, s. 378–394.

³ Copeland 2004, s. 2 ja s. 401. Viitattu kirjoitus s. 410–432.

pulla.⁴ Yksi syy tähän voi olla perinteinen ”law as a craft” (vapaasti suomennettuna ’juridiikka kädentaitona’) -ajattelu, jota *Brett G. Scharffs* kuvaa osuvasti artikkelissaan vuodelta 2001.⁵ Scharffs vertaa juristin työtä ja etenkin oikeudellista ratkaisutoimintaa muihin käsityöperinteisiin katsoen, että näissä kaikissa on jotakin hyvin henkilö- ja tapauskohtaista. Scharffsin mukaan oikeudellinen ratkaisutoiminta, kuten muutkin käsityöperinteet, vaatii paitsi lahjakkuutta ja taitoa, myös kokemusta ja hyvää tilannetajua. Se on työtä, joka tehdään käsin, yksi kerrallaan.⁶ Todellinen tai kuviteltu riippuvuus teknologiasta, tehtävien automatisointi ja massatuotannon ideaali, jotka usein liitetään tekoälyn hyödyntämiseen taloudellisessa toiminnassa, sopivat huonosti yhteen tämän narratiivin kanssa.

Muutos on kuitenkin alkanut. Se käynnistyi viimeistään 2020-luvun alussa, kun ensin globaali Covid-19-pandemia pakotti perinteisimmätkin juristit tekemään asioita uudella tavalla. Valtioiden rajoja suljettiin, ihmiskontakteja rajoitettiin ja sen seurauksena myös oikeuden istuntoja peruttiin. Hetkessä fyysinen ulottuvuus muuttui uhaksi ja digitaalinen ulottuvuus mahdollisuudeksi, jollei jopa välttämättömyydeksi. Uusi sivu historiassa käännettiin viimeistään marraskuussa vuonna 2022, kun San Franciscossa toimiva OpenAI lanseerasi tähän suutuisaan maaperään ChatGPT:n, ensimmäisen yleisölle maksutta tarjottavan suuren kielimallin ja generatiivisen tekoälyn. Yhdessä yössä tekoäly oli kaikkien agendalla.

Lupaus teknologiasta, jonka avulla jokainen voi tulla merkittävästi paremmaksi ja tehokkaammaksi työssään, on vetoava. Välitysmenettelyn piirissä optimistisimmat kommentaattorit ovat nähneet tekoälyn käytön keinona parantaa koko välitysmenettelyjärjestelmän oikeudenmukaisuutta ja toimivuutta ja siten työkaluna, jolla voidaan palauttaa luottamus välitysmenettelyyn.⁷ On helppoa nähdä myös päinvastaisen tapahtuvan. Paljon riippuu siitä, miten tekoälyjärjestelmien käyttöä koskevia kysymyksiä tullaan välitysmenettelyn piirissä lähitulevaisuudessa käsittelemään: tapahtuuko se avoimesti ja käyttäjien parissa luottamusta herättäen vai tärkeitä kysymyksiä väistellen ja osin harmaalla alueella operoiden.

Teknologiayritykset ovat tunnistaneeet käsillä olevaan asennemuutokseen liittyvän valtavan liiketoimintapotentialin ja työskentelevät tauotta niin tuotekehityksen kuin markkinoinnin parissa lisätäkseen tekoälyn käyttöä riidanratkaisussa. Alustat, kuten Harvey, Leya AI, Lexis+ AI, Jus AI, CoCounsel ja Westlaw Edge, hyödyntävät tekoälyä esimerkiksi säädösten, oikeuskäytännön ja muiden oikeudellisten tekstien, kuten sopimusten ja oikeudenkäyntikirjelmien, läpikäynnissä ja analysoinnissa sekä juridisen tekstin tuottamisessa. Alustat, kuten TrialView ja Uncover, lupaavat helpottaa laajojen juttujen asiakirjanhallintaa ja istuntojärjestelyjä.⁸ Ke-

⁴ Helsingin yliopiston tiedekunnan entinen dekaani, professori *Kimmo Nuotio*, kirjoitti niinkin myöhään kuin vuonna 2018: ”Law and digitalisation’ is becoming a catch-word in the legal circles and sounds like future”. Ks. Riikka Koulu – Jenni Hakkarainen (toim.), *Law and Digitalization: Rethinking Legal Services*. Legal Tech Lab 2018, s. 11. Tämän ollessa tilanne digitalisaation kanssa ylipäänsä, voidaan päätellä, että tekoälyjärjestelmien omaksumiseen osaksi normaalia työntekoa on ollut vielä matkaa.

⁵ Brett G. Scharffs, *Law as Craft*. *Vanderbilt Law Review* 54 (2243) 2001, johdanto, s. 2247–2250.

⁶ Scharffs 2001, alun yhteenveto.

⁷ Myriam Gicquello, *Artificial Intelligence in International Arbitration*. Teoksessa Thomas Schultz – Federico Ortino (toim.), *Oxford Handbook of International Arbitration*. Oxford University Press 2020, jakso 25, s. 591–616. Ks. erityisesti s. 594–595.

⁸ Kirjoittaja ei ole itse käyttänyt kaikkia edellä esimerkinomaisesti listattuja järjestelmiä, joten niiden luonnehdinnoissa voi olla epätarkkuuksia. Järjestelmistä kiinnostuneita kehoitetaan olemaan yhteydessä järjestelmien tarjoajiin täsmällisten, ajantasaisten tietojen saamiseksi.

hittyneiden tekoälypohjaisten puheentunnistus- ja puheenmuunnosteknologioiden ansiosta myös haastatteluiden ja istuntojen pöytäkirjaaminen muuttuu jatkuvasti automatisoidummaksi. Ei tarvitse mennä näinkään erikoistuneisiin tekoälyjärjestelmiin: MS Office -työkaluihin integroitu Microsoft Copilot tuo generatiivisen tekoälyn osaksi monen juristin jokapäiväistä työtä. Mahdollisuudet siihen, mitä kaikkea tekoälypohjaisilla työkaluilla voi tehdä, vaikuttavat loputtomilta. Ensimmäiset kokeilut järjestelmillä, jotka ovat vasta kehitysvaiheessa, voivat kuitenkin olla myös lannistavia. Käyttöliittymät eivät vielä ole kovin intuitiivisia, vaan tekoälyn käyttö on uusi taito, joka täytyy erikseen opetella. Aluksi tämä vie paljon aikaa, vaikka odotus oli, että järjestelmien käyttö saman tien nopeuttaa työtämme.

Konsulttitoimisto FTI Consulting toteutti heinä–syyskuussa 2023 verkkokyselyn välitystuomareiden, sovittelijoiden ja muiden riidanratkaisun ammattilaisten keskuudessa selvittääkseen, mitä he ajattelevat tekoälyn vaikutuksesta riidanratkaisuun.⁹ Kyselyyn vastasi yli 100 juristia eri puolilta maailmaa. Tulosten perusteella juristit ovat yleisesti ottaen sitä mieltä, että tekoäly voi parantaa oikeuden saatavuutta ja ratkaisevasti muuttaa oikeus- ja asiantuntijapalveluita tulevaisuudessa. Toistaiseksi juristit eivät kuitenkaan kovin hyvin tunne tekoälytyökaluja. Vain 46 prosenttia vastaajista sanoi käyttäneensä tekoälyä riidanratkaisussa – ja silloinkin yksinkertaisempiin tehtäviin, kuten e-discoveryyn, asiakirjojen läpikäyntiin ja luonnosteluun. Monet vastaajista arvioivat lisäävänsä tekoälyn käyttöä seuraavan kolmen vuoden aikana, mutta vain harvat vastasivat, että heidän yrityksensä suunnittelee merkittäviä investointeja tekoälyteknologiaan. Kyselyssä nousi esiin myös huoli tekoälyn avulla aikaansaatuun tuotosten tarkkuudesta ja johdonmukaisuudesta. Vain 40 prosenttia tekoälyä riidanratkaisussa käyttäneistä piti kokemusta tyydyttävänä.

Juuri kun tilanne on kaikesta päätellen muuttumassa ja tekoälyn käyttö riidanratkaisussa ja myös välitysmenettelyissä yleistymässä, kulman takana on uutta sääntelyä, joka tulee merkittävästi vaikuttamaan tällaiseen käyttöön. Euroopan parlamentti ja neuvosto ovat juuri hyväksyneet EU:n uuden tekoälysäädöksen.¹⁰ Tekoälysäädös tulee voimaan kesäkuussa 2024 ja on siten pääosin sovellettavissa vuosina 2026–2027.

Seuraavassa teen ensin lyhyen katsauksen siihen, miten tekoälysäädös on saanut alkunsa, siitä näkökulmasta, jonka välitysmenettelyjen parissa työskentelevänä asianajajana uskon olevan relevantti muille samoissa tehtävissä ja erityisesti välitystuomarin roolissa toimiville. Tämän jälkeen tarkastelen tarkemmin tekoälyjärjestelmiä työssään käyttävien välitystuomareiden roolia tekoälysäädöksen nojalla. Tulen esittämään, että välitystuomari, joka käyttää tekoälyjärjestelmää välitystuomarin tehtävässään, on tekoälysäädöksen tarkoittama

⁹ FTI Consulting, *The Power of AI: Navigating the Paradigm Shift in Dispute Resolution Services*, s. 2. Ks. <https://www.fticonsulting.com/-/media/files/insights/reports/2023/nov/power-ai-navigating-paradigm-shift-dispute-resolution-services.pdf>.

¹⁰ Euroopan unionin neuvoston lehdistötiedote 21.5.2024, ks. <https://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2024/05/21/artificial-intelligence-ai-act-council-gives-final-green-light-to-the-first-worldwide-rules-on-ai/>. Tätä artikkelia kirjoitettaessa viimeisin käytettävissä ollut versio tekoälysäädöksen tekstistä on ollut Euroopan parlamentin 13.3.2024 hyväksymä ja noin kuukautta myöhemmin työjärjestyksensä 241 artiklan mukaisesti oikaisema teksti, ks. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138-FNL-COR01_FL.pdf. Vaikuttaa siltä, että neuvosto on hyväksynyt tekstin tässä muodossa. Tekoälysäädöstä ei kuitenkaan ole vielä 23.5.2024 tämän artikkelin mennessä painoon julkaistu Euroopan unionin virallisessa lehdessä. Neuvoston lehdistötiedotteen mukaan teksti julkaistaan lähipäivinä. Lukijaa kehoitetaan tutustumaan julkaistuu tekstiin, kun se on saatavilla.

käyttöönottaja. Edelleen tulen esittämään, että riippuen käytetystä tekoälyjärjestelmästä ja erityisesti sen käyttötarkoituksesta, tekoälysäädös voi asettaa tekoälyjärjestelmää käyttävälle välitystuomarille merkittäviäkin uusia velvollisuuksia. Edellä todetusti keskityn tarkastelussani välimiesmenettelylain ja FAI:n sääntöjen mukaisiin kaupallisiin välitysmenettelyihin, mutta johtopäätökseni ovat sovellettavissa myös laajemmin välitystuomareihin, jotka tarjoavat vastaavia palveluita EU:n alueella. Rajaan tarkasteluni ulkopuolelle tekoälyjärjestelmien käyttöön liittyvät kysymykset käsiteltävien tietojen luottamuksellisuudesta, henkilötietojen suojasta ja tietoturvasta, jotka välitystuomareina toimivien tulee erikseen huomioida tekoälyjärjestelmiä käyttäessään.

2 Tekoälyn sääntelyn tausta EU:ssa

Euroopan komissio (jäljempänä myös komissio) julkaisi huhtikuussa 2018 tiedonannon nimeltä ”Tekoäly Euroopassa”.¹¹ Tässä merkittävässä politiikkaa ohjaavassa dokumentissaan komissio totesi, että tekoäly on jo osa elämäämme useilla eri sektoreilla, energiantuotannosta opetukseen ja rahoituspalveluista rakentamiseen, ja että seuraavan vuosikymmenen aikana tulemme näkemään myös lukemattomia sellaisia käyttötapoja, joita emme osaa vielä kuvitellaakaan. Komissio vertasi tekoälyn muutosvoimaa höyrykoneen ja sähkön kaltaisiin keksintöihin¹² ja korosti, että panokset eivät voisi olla korkeammat: se, miten me lähestymme tekoälyä nyt, tulee määrittelemään maailman, jossa elämme lähitulevaisuudessa. Komissio hahmotteli, että EU:n tulisi pyrkiä toimimaan maailmanlaajuisena johtajana eettisten ja luotettavien tekoälyteknologioiden kehittämisessä ja käyttöönotossa siten, että tekoälyn valtava potentiaali saadaan valjastettua luotettavasti ihmiskunnan kehityksen käyttöön.¹³ Komissio katsoi, että tämän tavoitteen kannalta olennaista on julkisten ja yksityisten tekoälyä koskevien investointien lisääminen, kehityksen mukanaan tuomiin sosioekonomisiin muutoksiin varautuminen ja asianmukaisen oikeudellisen kehyksen luominen.

Muutamaa kuukautta myöhemmin komissio perusti riippumattoman tekoälyä käsittelevän korkean tason asiantuntijaryhmän neuvomaan komissiota sen tekoälystrategian toimeenpanossa.¹⁴ Huhtikuussa 2019 asiantuntijaryhmä antoi ”Luotettavaa tekoälyä koskevat eettiset ohjeet”,¹⁵ joissa luetellaan seitsemän keskeistä vaatimusta, jotka tekoälyjärjestelmien on täytettävä ollakseen luotettavia. Nämä ovat 1) ihmisen toimijuus ja ihmisen suorittama valvonta, 2) tekninen luotettavuus ja turvallisuus, 3) yksityisyyden suoja ja datan hallinta, 4) läpinäkyvyys, 5) monimuotoisuus, syrjimättömyys ja oikeudenmukaisuus, 6) yhteiskunnallinen ja

¹¹ Euroopan komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaaliko-
mitealle ja alueiden komitealle, ”Tekoäly Euroopassa”. Bryssel, 25.4.2018, COM(2018) 237 final.

¹² Vastaavan, hyvin osuvan vertauksen esitti *Jean-Remi De Maistre*, Jus Mundin toimitusjohtaja, yhtiönsä tilaisuudessa ”Transforming Legal Tech with Gen AI: An Exclusive Unveiling” Hong Kongissa 5.5.2024. De Maistre totesi suurin piirtein siten, että tekoäly on kuin ydinvoima – se on jotain todella upeaa ja voimakasta, mutta ei vielä tarkoita, että sinulla olisi toimiva ydinvoimala. Tämä kuvaa hyvin sitä, että pelkkä tekoälyn ole-
massaolo ei vie meitä pitkälle, vaan paljon on kiinni siitä, millaiset järjestelmät sen ympärille rakennetaan.

¹³ Komission tiedonanto ”Tekoäly Euroopassa”, s. 1–3.

¹⁴ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/fi/policies/expert-group-ai>.

¹⁵ Euroopan komission tekoälyä käsittelevä korkean tason asiantuntijaryhmä, ”Luotettavaa tekoälyä kos-
kevat eettiset ohjeet”. Ks. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>. Lin-
kistä aukeaa englanninkielinen versio, ja sieltä voi ladata omalle koneelleen suomenkielisen käännöksen.

ekologinen hyvinvointi ja 7) vastuuvollisuus. Ohjeet ovat suositeltavaa luettavaa kaikille välitystuomareille, jotka käyttävät mitä tahansa tekoälyjärjestelmiä työssään.

Helmikuussa 2020 komissio julkaisi kaksi keskeistä asiakirjaa. Toinen oli Euroopan datastrategia, jossa Euroopan unionin visioitiin toimivan ”roolimallina ja tiennäyttäjänä siinä, miten data antaa yhteiskunnalle valmiudet parempaan päätöksentekoon”.¹⁶ Toinen oli valkoinen kirja ”Tekoälystä – Eurooppalainen lähestymistapa huippuosaamiseen ja luottamukseen”,¹⁷ jossa komissio kehitti edelleen tekoälystrategiaansa ja totesi, että ankarassa kansainvälisessä kilpailussa tarvitaan vankkaa eurooppalaista investointeihin ja sääntelyyn suuntautunutta lähestymistapaa, jonka kahtalaisena tavoitteena on toisaalta edistää tekoälyn käyttöönottoa, mutta samalla puuttua tähän uuteen teknologiaan ja etenkin sen tiettyihin käyttötarkoituksiin liittyviin riskeihin.¹⁸

Valkoisessa kirjassa Euroopan komissio korosti, että on tärkeää kehittää sellaista tekoälyä, joka on linjassa eurooppalaisten arvojen kanssa. Näistä komissio mainitsi muiden ohella oikeuden tehokkaisuuden oikeussuojakeinoihin ja oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.¹⁹ Nämä arvot ovat avainasemassa myös välitysmenettelyissä. Komissio on asian ytimessä todetessaan, että mikään inhimillinen päätöksenteko ei ole immuuni virheille ja ennakkoluuloille, mutta niillä voi olla tekoälyyn yhdistettynä paljon suurempi vaikutus kuin ilman tekoälyn mukanaoloa.²⁰ Monien tekoälyteknologioiden erityispiirteet, kuten läpinäkymättömyys (ns. ”musta laatikko” -vaikutus), ennakoinnattomuus ja autonominen käyttäytyminen, vaikeuttavat huomattavasti sen ymmärtämistä, kuinka jokin tekoälyn avustuksella tehty päätös lopulta on syntynyt ja onko päätöksenteossa noudatettu kaikkia asiaa koskevia sääntöjä.²¹

Eri sääntelyvaihtoehtojen osalta komissio totesi, että tekoälyn sääntelykehiksen tulee olla riittävän tehokas, jotta sen tavoitteet saavutetaan, mutta se ei kuitenkaan saa olla liian määräävä siten, että se aiheuttaa etenkin pienemmille toimijoille kohtuuttoman hallinnollisen rasitteen. Sopivan tasapainon saavuttamiseksi komissio ehdotti riskiperusteista lähestymistapaa: mitä suurempi riski tekoälyjärjestelmän käyttöön liittyy, sitä tiukemmat säännöt sitä koskevat. Komissio ehdotti myös, että tekoälysovellusta olisi yleisesti pidettävä suuririskisenä, jos sekä kyseessä olevaan alaan, jolla tekoälyjärjestelmää käytetään, että aiottuun käyttöön liittyy merkittäviä riskejä erityisesti turvallisuuden, kuluttajien oikeuksien ja perusoikeuksien suojelun kannalta.

Relevantit alat lueteltaisiin kattavasti uudessa sääntelykehiksessä. Tapauskohtaisesti arvioitavaksi jäisi, käytetäänkö jotakin tekoälysovellusta näillä aloilla siten, että siitä todennäköises-

¹⁶ Euroopan komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle, ”Euroopan datastrategia”. Bryssel, 19.2.2020, COM(2020) 66 final, s. 2.

¹⁷ Euroopan komission valkoinen kirja, ”Tekoälystä – Eurooppalainen lähestymistapa huippuosaamiseen ja luottamukseen”. Bryssel, 19.2.2020, COM(2020) 65 final.

¹⁸ Ibid., s. 2.

¹⁹ Ibid., s. 12.

²⁰ Toisaalta usein esitetään, että tekoäly voi myös auttaa ehkäisemään ihmisen tekemiä virheitä. Ks. mm. Oskari Paasikivi – Johanna Tuohino – Juli Mansnérus – Jukka Lång, Tekoälyn käyttömahdollisuudet julkisella sektorilla, Oikeudelliset reunaehdot ja kansainvälinen vertailu. Sitran selvityksiä 206, 2022, s. 12 ja s. 21. Ks. <https://media.sitra.fi/app/uploads/2022/03/tekoalyn-kayttomahdollisuudet-julkisella-sektorilla-sitran-selvityksia-206.pdf>.

²¹ Euroopan komission valkoinen kirja ”Tekoälystä – Eurooppalainen lähestymistapa huippuosaamiseen ja luottamukseen”, s. 13.

ti aiheutuu merkittäviä riskejä suojuetuille eduille ja oikeuksille. Kaikkeen tekoälyn käyttöön ei siis näilläkään aloilla välttämättä liity merkittäviä riskejä. Komissio mainitsee esimerkkinä terveydenhuollon, joka on lähtökohtaisesti suuririskisyyden näkökulmasta relevantti ala, ja toisaalta sairaalan ajanvarausjärjestelmän, joka ei kuitenkaan tavallisesti aiheuta niin merkittäviä riskejä, että sitä koskevat erityiset lainsäädäntötoimet olisivat perusteltuja. Vastaavia esimerkkejä on löydetävissä myös oikeudenhoidon alalta. Komission mukaan tietyn käyttötarkoituksen riskitason arvioinnin tulisi perustua ennen kaikkea asianosaisiin kohdistuvaan vaikutukseen. Esimerkkinä suuririskisistä käyttötarkoituksista mainitaan tekoälysovellusten käyttötarkoitukset, jotka aiheuttavat oikeudellisia tai vastaavalla tavalla merkittäviä vaikutuksia luonnollisen henkilön tai yrityksen oikeuksiin.²²

Valkoisessa kirjassa Euroopan komissio katsoi, että tulevassa sääntelykehyksessä kukin velvollisuus on osoitettava tekoälyjärjestelmän arvoketjussa sille toimijalle, jolla kulloinkin on parhaat edellytykset puuttua järjestelmän mahdollisesti aiheuttamiin riskeihin. Tekoälyn kehittäjällä on lähtökohtaisesti parhaat mahdollisuudet puuttua järjestelmän kehitysvaiheessa aiheutuviin riskeihin, kun taas sen kyky hallita riskejä käyttövaiheen aikana voi olla rajoitetumpi. Tällöin asiaa koskeva velvollisuus voi olla perusteltua osoittaa tekoälyjärjestelmän käyttöönottajalle.²³ Perustelen seuraavassa jaksossa näkemystäni siitä, että kaupallisessa välitysmenettelyssä tämä voi tarkoittaa juttua ratkaisevaa välitystuomaria.

Huhtikuussa 2021 Euroopan komissio antoi edellä sanotun kanssa linjassa olevan ehdotuksensa uudesta tekoälysäädöksestä.²⁴ Ehdotus herätti paljon keskustelua niin EU:n toimielimissä kuin yleisönkin keskuudessa ja johti pitkiin neuvotteluihin komission edustajien, Euroopan parlamentin ja neuvoston kesken. Viimein helmikuussa 2024 nämä tahot saavuttivat yhteisymmärryksen asiassa. Maaliskuussa 2024 tekoälysäädös hyväksyttiin Euroopan parlamentissa ja toukokuussa 2024 neuvostossa. Tekoälysäädös julkaistaan touko–kesäkuussa 2024 Euroopan unionin virallisessa lehdessä ja se tulee voimaan 20 päivän kuluttua tästä julkaisusta. Tekoälysäädöstä sovelletaan pääosin 24 kuukauden kuluttua sen voimaantulosta lukien, kuitenkin siten, että sen I ja II lukuja, eli yleisiä säännöksiä ja säännöksiä kielletyistä tekoälyn liittyvistä käytännöistä, sovelletaan jo kuuden kuukauden kuluttua asetuksen voimaantulosta lukien sekä 6 artiklan 1 kohtaa eli suuririskisten tekoälyjärjestelmien luokitussääntöjä ja vastaavia velvollisuuksia 36 kuukauden kuluttua asetuksen voimaantulosta lukien. Tiettyt yleiskäyttöisiä tekoälymalleja ja viranomaisia koskevat velvollisuudet tulevat sovellettaviksi 12 kuukauden kuluttua asetuksen voimaantulosta lukien. Tekoälysäädös on luonteeltaan asetus eli sitä sovelletaan sellaisenaan kaikkialla EU:ssa.

²² Ibid., s. 19.

²³ Ibid., s. 24.

²⁴ Ehdotus, Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus tekoälyä koskevista yhdenmukaistetuista säännöistä (tekoälysäädös) ja tiettyjen unionin säädösten muuttamisesta, 2021/0106 (COD). Bryssel 21.4.2021, COM(2021) 206 final.

3 Välitystuomarin rooli ja vastuut tekoälysäädöksen mukaan

3.1 Välitystuomari tekoälyjärjestelmän käyttöönottajana

Tekoälysäädöksen soveltamisala on hyvin laaja. Asetusta sovelletaan kaikkiin taloudellisiin toimijoihin, jotka tarjoavat tekoälyjärjestelmiä ja niitä hyödyntäviä tuotteita tai palveluja EU:ssa, riippumatta siitä, ovatko ne sijoittautuneet EU:hun vai eivät.²⁵ Tekoälyjärjestelmällä tarkoitetaan ”konepohjaista järjestelmää, joka on suunniteltu toimimaan käyttöönoton jälkeen vaihtelevilla autonomian tasoilla ja jossa voi ilmetä mukautuvuutta käyttöönoton jälkeen ja joka päätelee vastaanottamastaan syötteestä eksplisiittisiä tai implisiittisiä tavoitteita varten, miten tuottaa tuotteita, kuten ennusteita, sisältöä, suosituksia tai päätöksiä, jotka voivat vaikuttaa fyysisiin tai virtuaalisiin ympäristöihin.”²⁶ Erikseen määritellään yleiskäyttöinen tekoälyjärjestelmä, jolla tarkoitetaan ”tekoälyjärjestelmää, joka perustuu yleiskäyttöiseen tekoälymalliin ja joka kykenee palvelemaan erilaisia tarkoituksia sekä suorassa käytössä että muihin tekoälyjärjestelmiin integroituna.”²⁷ Yleiskäyttöisellä tekoälymallilla tarkoitetaan ”tekoälymallia, myös silloin, kun tällainen tekoälymalli on koulutettu suurella määrällä dataa käyttäen laajamittaista itsevalvontaa, joka on hyvin yleisluonteinen ja pystyy suorittamaan pätevästi monenlaisia erillisiä tehtäviä riippumatta siitä, miten malli saatetaan markkinoille, ja joka voidaan integroida erilaisiin ketjun loppupään järjestelmiin tai sovelluksiin, lukuun ottamatta tekoälymalleja, joita käytetään tutkimus-, kehitys- tai prototyypitoimintaan ennen niiden saattamista markkinoille”.²⁸

Tekoälysäädöksessä asetetaan velvollisuuksia useille eri toimijoille tekoälyjärjestelmien arvoketjussa, erityisesti tekoälyjärjestelmien tarjoajille ja käyttöönottajille. Tarjoajalla tarkoitetaan ”luonnollista tai oikeushenkilöä, viranomaista, virastoa tai muuta elintä, joka kehittää tai kehityttää tekoälyjärjestelmän tai yleiskäyttöisen tekoälymallin ja saattaa sen markkinoille tai ottaa tekoälyjärjestelmän käyttöön omalla nimellään tai tavaramerkillään joko maksua vastaan tai maksutta”.²⁹ Käyttöönottajalla puolestaan tarkoitetaan ”luonnollista tai oikeushenkilöä, viranomaista, virastoa tai muuta tahoa, joka käyttää valvonnassaan olevaa tekoälyjärjestelmää, paitsi jos tekoälyjärjestelmää käytetään henkilökohtaisessa muussa kuin ammattitoiminnassa.”³⁰

Katson, että mikäli välitysoikeus välimiesmenettelylain tai FAI:n sääntöjen mukaisessa kaupallisessa välitysmenettelyssä käyttää jotakin tekoälyjärjestelmää, tekoälysäädöksen mukaiset käyttöönottajien velvollisuudet, joita käydään läpi jäljempänä, aktivoituvat. Olennaisinta on tällöin määrittää, mihin nimenomaiseen tahoon välitysmenettelyssä – yhteen taikka useampaan – nämä velvollisuudet kohdistuvat. Analyysi tulee aloittaa tarkastelemalla, mitä

²⁵ Tekoälysäädös, 2 artikla. Artiklassa luetellaan erikseen ne toimijat ja alat, joihin asetusta ei sovelleta.

²⁶ Tekoälysäädös, 3(1) artikla.

²⁷ Tekoälysäädös, 3(66) artikla.

²⁸ Tekoälysäädös, 3(63) artikla.

²⁹ Tekoälysäädös, 3(3) artikla. Koska välitystuomarit harvemmin kehittävät tai kehityttävät tekoälyjärjestelmiä tai saattavat niitä markkinoille, en arvioi tässä artikkelissa tarkemmin sitä, mitä se merkitsisi välitysmenettelyssä, jos välitystuomari katsottaisiin tekoälyjärjestelmän tarjoajaksi. Tämä skenaario ei kuitenkaan ole poissuljettu, joten kunkin välitystuomarin tulee arvioida tapauskohtaisesti oma roolinsa tekoälysäädöksen nojalla ja toimia sen tuomien velvollisuuksien mukaisesti.

³⁰ Tekoälysäädös, 3(4) artikla.

eri vaihtoehtoja näissä tilanteissa on käsillä. Institutionaalisissa välitysmenettelyissä, kuten FAI:n sääntöjen mukaan käytävissä kaupallisissa välitysmenettelyissä, toimijoihin kuuluvat välitysinstituutti, joka hallinnoi menettelyä, asiaan nimetty välitysoikeus ja mahdollisesti sen sihteeri, osapuolet sekä heidän asiamiehensä. Ad hoc -menettelyissä toimijat ovat muuten samat kuin edellä, paitsi ettei välitysinstituutilla ole näissä tapauksissa roolia. Molemmissa skenaarioissa välitystuomarit ovat usein asianajotoimistoissa työskenteleviä asianajajia, itsenäisinä välitystuomareina toimivia ammatinharjoittajia, jonkin tietyn erityisalueen asiantuntijoita tai esimerkiksi yliopistomaailman edustajia. Määrittelyn tekemiseksi keskeistä on sen arvioiminen, kenen valvonnassa tekoölyjärjestelmää käytetään tekoölysäädöksen 3(4) artiklassa tarkoitetulla tavalla.

Minusta mielekkäin tapa arvioida asiaa on se, että kun välitysoikeus käyttää tekoölyjärjestelmää välitysmenettelyssä, se tapahtuu välitysoikeuden itsensä valvonnassa. Tällöin tekoölysäädöksen tarkoittama käyttöönottaja on tuo välitysoikeus, seuraavin tarkennuksin. Milloin välitysoikeus koostuu yhdestä välitystuomarista, käyttöönottaja on kyseinen välitystuomari. Milloin välitysoikeus koostuu kolmesta välitystuomarista, on luontevaa katsoa, että kaikki kolme toimivat itsenäisesti käyttöönottajina, mikäli he eivät ole jakaneet tähän liittyviä valvontavastuita ja velvollisuuksia keskenään toisin. Viime kädessä lienee niin, että välitysoikeuden puheenjohtajan rooli tässä korostuu.

Olen keskustellut tästä näkemyksestä useiden kollegojen kanssa, jotka toimivat välitysmenettelyn parissa Suomessa, Ruotsissa, Norjassa, Saksassa, Itävallassa ja Sveitsissä, ja näkemys saa sekä kannatusta että vastustusta. Tämä on yksi syy tämän artikkelin kirjoittamiselle – lisää keskustelua aiheesta tarvitaan. Ylätasolla vaikuttaa siltä, että näkemystä kannattavat useimmiten ne, jotka ovat jo tutustuneet tekoölysäädöksen sisältöön, ja vastustavat ne, joilla ei ole vielä ollut tähän tilaisuutta. Jälkimmäisestä ryhmästä jotkut ovat olleet painokkaasti sitä mieltä, että välitystuomaria ei voida katsoa käyttöönottajaksi. Heidän mukaansa käyttöönottajan tulee olla se välitysinstituutti, joka hallinnoi kyseistä välitysmenettelyä, sillä instituutilla on paremmat edellytykset ottaa uusia velvollisuuksia kannettavakseen kuin yksittäisillä välitystuomareilla. Toiset ovat ehdottaneet, että käyttöönottajaksi voitaisiin katsoa se asianajotoimisto, jossa välitystuomari työskentelee. Oletushan on, että välitystuomari kuitenkin käyttää toimistonsa tilaamia tekoölyjärjestelmiä. Joku on ollut sitäkin mieltä, että käyttöönottajan velvollisuuksien tulisi kuulua välitysmenettelyn osapuolille, jotka osapuoliautonomian periaatteen mukaisesti viime kädessä vastaavat prosessin käytännön järjestämisestä ja siitä, miten he haluavat riitansa ratkaistavan. Nämä vaihtoehdot ovat mielestäni kritiikille alttiita. Avaan näkemystäni seuraavassa.

Ensinnäkin välitystuomarin tehtävä on luonteeltaan hyvin henkilökohtainen. Tämä yleisesti tunnustettu periaate ilmenee muun muassa FAI:n ohjeesta, joka koskee sihteerin käyttöä. Sen mukaan: ”Välitystuomarin tehtävä on henkilökohtainen. Tehtävään suostuessaan välitystuomari samalla sitoutuu siihen, ettei hän delegoi tehtävää toiselle henkilölle, kuten välitysoikeuden sihteerille. Välitystuomari ei saa antaa mitään välitystuomarin olennaisia tehtäviä sihteerin hoidettavaksi.”³¹ Sen varmistaminen, että välitysmenettelyssä käytetään ainoastaan vaatimusten mukaisia, luotettavia ja eettisiä tekoölyjärjestelmiä tavalla, joka turvaa osapuolten oikeudet, on nähdäkseni niin olennainen tehtävä, ettei sitä voida delegoida ke-

³¹ FAI:n Ohje sihteerin käytöstä 2024, kohta 3. Ks. <https://arbitration.fi/wp-content/uploads/ohje-sihteerin-kaytosta-2024.pdf>.

nellekään, ei myöskään sihteerille. Vaikka juuri sihteeriksi olisi se taho, joka tekoälyjärjestelmää tosiasiallisesti käyttää, käytön tulee tapahtua välitystuomarin valvonnassa. Välitysinstituutilla sen enempiä kuin välitystuomarin mahdollisesti työllistävällä asianajotoimistolla tai asian osapuolilla ei ole mahdollisuutta valvoa välitystuomarin tekoälyjärjestelmän käyttöä tavalla, joka antaisi aiheita arvioida asiaa toisin.

Toiseksi on syytä huomioda, että kaikki välitysmenettelyt eivät ole välitysinstituuttien hallinnoimia eivätkä kaikki välitystuomarit asianajotoimistojen palveluksessa. On vaikea nähdä vakuuttavia perusteita sille, että tekoälysäädöstä tulisi tulkita ratkaisevasti eri tavoin riippuen siitä, käytetäänkö tekoälyjärjestelmää institutionaalisessa välitysmenettelyssä asianajotoimistossa työskentelevän välitystuomarin toimesta vai ad hoc -menettelyssä esimerkiksi yliopistossa professorina toimivan välitystuomarin toimesta.

Edellä todetusti aiheesta tarvitaan lisää keskustelua. Myös Euroopan komission ohjaus näistä kysymyksistä olisi tervetullutta. Tässä artikkelissa lähdetään siitä, että kun välitystuomari käyttää tekoälyjärjestelmää välitysmenettelyssä, hän on tekoälysäädöksen tarkoittama käyttöönottaja.

3.2 Suuririskisen tekoälyjärjestelmän käyttö välitysmenettelyssä

Tekoälysäädöksen tarkoituksena on edistää ihmiskeskeisen ja luotettavan tekoälyn käyttöönottoa toimivilla sisämarkkinoilla, varmistaa terveyden, turvallisuuden ja perusoikeuksien suojeleminen tekoälyjärjestelmien haitallisilta vaikutuksilta, sekä tukea innovointia EU:ssa.³² Tekoälysäädöksessä vahvistetaan: (a) yhdenmukaistetut säännöt tekoälyjärjestelmien markkinoille saattamiselle, käyttöönotolle ja käytölle unionissa, (b) tiettyjä tekoälyyn liittyviä käytäntöjä koskevat kiellot, (c) suuririskisiä tekoälyjärjestelmiä koskevat erityisvaatimukset ja tällaisiin järjestelmiin liittyvien toimijoiden velvollisuudet, (d) avoimuutta koskevat yhdenmukaistetut säännöt tietyille tekoälyjärjestelmille, (e) yleiskäyttöisten tekoälymallien markkinoille saattamista koskevat yhdenmukaistetut säännöt, (f) markkinoiden seuranta ja valvontaa sekä hallinnointia ja täytäntöönpanoa koskevat säännöt sekä (g) innovointia tukevat toimenpiteet, joissa keskitytään erityisesti pk-yrityksiin, startup-yritykset mukaan lukien.³³

Tekoälysäädöksessä on omaksuttu Euroopan komission valkoisessa kirjassa vuonna 2020 ehdotettu riskiperusteinen lähestymistapa, jossa tekoälyjärjestelmät erotellaan toisistaan niiden oletetun riskitason perusteella ja velvollisuudet asetetaan tämän mukaan.³⁴ Eri vaihtoehdot ovat kielletty riski, suuri riski ja ei-suuri riski. Kielletyn riskin tekoälyjärjestelmät kielletään.³⁵ Suuririskiset tekoälyjärjestelmät asetetaan erityisten vaatimusten alaisiksi.³⁶ Ei-suuririskiset tekoälyjärjestelmät sallitaan ilman rajoituksia, mutta toimijoita kannustetaan omaksumaan käytännösääntöjä, joiden perusteella ne soveltavat vapaaehtoisesti tiettyjä suuririskisille tekoälyjärjestelmille asetettuja vaatimuksia.³⁷ Välitystuomareiden tekoälyjärjestel-

³² Tekoälysäädös, 1(1) artikla.

³³ Tekoälysäädös, 1(2) artikla.

³⁴ Tekoälysäädös, johdanto-osan 26 kappale.

³⁵ Tekoälysäädös, 5 artikla.

³⁶ Tekoälysäädös, III luku.

³⁷ Tekoälysäädös, 95 artikla.

mien käyttö asettuu nähdäkseni helposti suuririskiseen kategoriaan sekä toimiala että järjestelmien mahdolliset käyttötarkoitukset ja käytön vaikutukset huomioiden.

Tekoälynsäädöksen johdanto-osan 48 kappaleen mukaan luokiteltaessa tekoälyjärjestelmää suuririskiseksi, on annettava erityistä merkitystä sille, millaisia haitallisia vaikutuksia järjestelmän käytöstä voi kussakin asiayhteydessä aiheutua Euroopan unionin perusoikeuskirjassa suojatuille perusoikeuksille. Tällaisia oikeuksia ovat muun muassa oikeus tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen.³⁸ Tekoälynsäädöksen johdanto-osan 61 kappale tarkentaa tätä edelleen siten, että tietyt oikeudenhoitoon tarkoitetut tekoälyjärjestelmät on luokiteltava suuririskisiksi ottaen huomioon niiden mahdollinen merkittävä vaikutus oikeusvaltioon, yksilön vapauksiin sekä oikeuteen tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen. Kappaleessa todetaan, että ”mahdollisten vinoutumien, virheiden ja läpinäkymättömyyden riskeihin puuttumiseksi on aiheellista luokitella suuririskisiksi tekoälyjärjestelmät, joita on tarkoitus käyttää oikeusviranomaisten toimesta tai niiden puolesta ja joiden tarkoituksena on auttaa oikeusviranomaisia tutkimaan ja tulkitsemaan tosiseikkoja ja lainsäädäntöä sekä soveltamaan lainsäädäntöä konkreettisiin tosiseikkoihin. Tekoälyjärjestelmiä, joita vaihtoehtoisten riidanratkaisuelinten on tarkoitus käyttää näihin tarkoituksiin, olisi myös pidettävä suuririskisinä, jos vaihtoehtoisten riidanratkaisumenettelyjen tuloksilla on oikeusvaikutuksia osapuolille.” Katson, että välimiesmenettelylain ja FAI:n sääntöjen mukaisesti muodostetut välitysoikeudet ovat selvästi tässä tarkoitettuja vaihtoehtoisia riidanratkaisuelimiä, joiden antamalla ratkaisuilla on kiistatta oikeusvaikutuksia osapuolille.³⁹

Johdanto-osan 61 kappale jatkuu siten, että ”[t]ekoälyvälineiden käytöllä voidaan tukea mutta se ei saisi korvata tuomareiden päätöksentekovaltaa tai oikeuslaitoksen riippumattomuutta, koska lopullisten päätösten on myös jatkossa oltava ihmisen tekemiä.” Tämä alleviivaa tavoitetta varmistaa, että tekoälyjärjestelmät eivät heikennä ihmisen autonomiaa, saati korvaa ihmistä päätöksentekijänä, kuten joskus on ehdotettu.⁴⁰ EU:n lainsäätäjän selvä näkemys on alusta alkaen ollut, että luotettavan, eettisen ja ihmiskeskeisen tekoälyn tavoite voidaan saavuttaa vain varmistamalla, että ihmiset ovat mukana aina, kun käytetään suuririskisiä tekoälysovelluksia.⁴¹ Tätä näkemystä voidaan tukea.

Suuririskisten tekoälyjärjestelmien varsinaiset luokittelusäännöt sisältyvät tekoälynsäädöksen 6 artiklaan. Asetuksen 6(1) artiklan mukaan tekoälyjärjestelmiä, jotka on tarkoitettu käytettäväksi tuotteen turvakomponenttina, tai jos tekoälyjärjestelmä on itse tuote, joka kuuluu asetuksen liitteessä I luetellun unionin yhdenmukaistamislainsäädännön soveltamisalaan, ja joihin kohdistuu kolmannen osapuolen suorittama vaatimustenmukaisuuden arviointi, on pidettävä suuririskisinä tekoälyjärjestelminä.

³⁸ Euroopan unionin perusoikeuskirja, 47 artikla.

³⁹ Toisenlaisiakin näkemyksiä on esitetty. Tutkijatohtori *Béatrice Schütte* totesi Helsingissä 26.4.2024 järjestetyn Nordic Arbitration Dayn yhteydessä käydyssä paneelikeskustelussa, että se, tarkoitetaanko tässä myös välitysmenettelyä, on tulkinnanvaraista.

⁴⁰ Tania Sourdin, Judge V Robot? Artificial Intelligence And Judicial Decision-Making. *UNSW Law Journal* Volume 41(4) 2018, s. 1114–1115.

⁴¹ Euroopan komission valkoinen kirja ”Tekoälystä – Eurooppalainen lähestymistapa huippuosaamiseen ja luottamukseen”, s. 23.

Asetuksen 6(2) artikla täydentää tätä toteamalla, että lisäksi liitteessä III tarkoitettuja tekoälyjärjestelmiä pidetään suuririskisinä. Liite III luettelee kahdeksan alaa, joilla luetellut tekoälyjärjestelmät ovat asetuksen mukaisia suuririskisiä tekoälyjärjestelmiä. Listan viimeinen ala on ”Oikeudenhoito ja demokraattiset prosessit”, ja sen alla on lueteltu kaksi kohtaa. Näistä toinen koskee vaaleihin liittyviä tekoälyjärjestelmiä ja toinen tekoälyjärjestelmiä, ”joita on tarkoitus käyttää oikeusviranomaisen toimesta tai oikeusviranomaisen puolesta sen avustamiseksi tosiseikkojen tai lainsäädännön tutkimisessa ja tulkinnessa sekä lainsäädännön soveltamisessa konkreettisiin tosiseikkoihin tai joita on tarkoitus käyttää vastaavalla tavalla vaihtoehtoisessa riidanratkaisussa”.

Tämä alakohtainen riskiluokittelu ei ole poikkeukseton. Tekoälysäädöksen johdanto-osan 61 kappaleessa todetaan, että ”[t]ekoälyjärjestelmien luokittelua suuririskiseksi ei kuitenkaan pitäisi ulottaa tekoälyjärjestelmiin, jotka on tarkoitettu puhtaasti hallinnollisiin tukitoimiin, jotka eivät vaikuta oikeudenkäyttöön yksittäisissä tapauksissa, kuten tuomioistuinten päätösten, asiakirjojen tai tietojen anonymisointiin tai pseudonymisointiin, henkilöstön väliseen viestintään tai hallinnollisiin tehtäviin.” Ratkaisevaa on se, että tällaiset tehtävät eivät todennäköisesti aiheuta merkittävää riskiä oikeuksien loukkauksesta, jolloin niitä voidaan säännellä lievemmin. Suuririskisten tekoälyjärjestelmien luokittelua koskevassa 6 artiklassa tämä on huomioitu toteamalla, että ”liitteessä III tarkoitettua tekoälyjärjestelmää ei ole pidettävä suuririskisenä, jos se ei aiheuta merkittävää vahingon riskiä luonnollisten henkilöiden terveydelle, turvallisuudelle tai perusoikeuksille, mukaan lukien se, että se ei vaikuta olennaisesti päätöksenteon tulokseen.”⁴² Näin on, jos mikä tahansa seuraavista edellytyksistä täyttyy: tekoälyjärjestelmän tarkoituksena on a) suorittaa suppea menettelyllinen tehtävä, b) parantaa aiemmin suoritettua ihmisen toiminnan tulosta, c) havaita päätöksentekotapoja tai poikkeamia aiemmista päätöksentekotavoista, eikä sen tarkoituksena ole korvata aiemmin tehtyä ihmisen tekemää arviota tai vaikuttaa siihen ilman asianmukaista ihmisen suorittamaa arviota, tai d) suorittaa valmistelutehtävä, joka koskee liitteessä III lueteltujen käyttötapausten kanalta merkityksellistä arviointia.

Uskon, että nämä poikkeukset otetaan välitystuomareiden keskuudessa ilolla vastaan. Samalla ne aiheuttavat väistämättä vaikeita rajanvetokysymyksiä. Milloin tekoälyjärjestelmän käytön tarkoituksena on auttaa välitystuomaria tutkimaan ja tulkitsemaan jutun tosiseikkoja ja lainsäädäntöä sekä soveltamaan lainsäädäntöä tosiseikkoihin, jolloin kyseessä on suuririskinen käyttötarkoitus? Milloin tekoälyjärjestelmää käytetään niin puhtaasti pelkkiin hallinnollisiin tukitoimiin, että voidaan luotettavasti poissulkea se mahdollisuus, että käyttö vaikuttaisi välitystuomarin päätöksenteon tulokseen? Näihin kysymyksiin ei ole olemassa helppoja vastauksia.

Vastauksia voi pohtia esimerkiksi suhteessa tyypilliseen suomalaisille juristeille, myös riidanratkaisijoille, tällä hetkellä tarjottavaan tekoälyjärjestelmään, jonka avulla voi etsiä tietoa lainsäädännöstä ja oikeuskäytännöstä. Järjestelmän avulla voi lisäksi ”keskustella” alustalle itse lataamiensa dokumenttien, kuten oikeudenkäyntikirjelmien, kanssa, esittää niistä kysymyksiä ja laatia niistä tiivistelmiä, taulukoita ja käännöksiä. Välitystuomarin tällaisen tekoälyjärjestelmän avulla suorittama tiedonhaku oikeuslähteistä lienee melko matalalla kynnyksellä arvioitavissa suuririskiseksi käyttötarkoitukseksi. Edistyneimmät järjestelmät eivät ehkä hallusinoi lakeja ja tuomioistuinratkaisuja, mutta jollakin pääosin piiloon jäävällä logiikalla

⁴² Tekoälysäädös, 6(3) artikla.

ne valitsevat, mitä ne näyttävät välitystuomarille ja mitä eivät. Tämä ei voine olla vaikuttamatta ainakin jollakin tasolla välitystuomarin päätöksentekoon. Asiaa voi ajatella niinkin, että tällaiselle käytölle on vaikea keksiä muutakaan tarkoitusta välitysmenettelyssä kuin nimenomaan päätöksenteon tukeminen. Sama koskee osapuolten kirjelmien, todisteiden ja vaikkapa todistajanlausuntojen analysointia ja uudelleenmuotoilua, esimerkiksi juuri tiivistämistä ja taulukointia, tekoälyjärjestelmän avulla.

Välitystuomarin ei tulisi itse joutua kääntämään asiakirjoja, vaan käännösten toimittaminen kuuluu välitysmenettelyssä osapuolten vastuulle. Jos tällainen tarve kuitenkin tulisi vastaan, kannattaa suhtautua pidättyväisesti ainakin asian kannalta merkityksellisimmän aineiston kääntämiseen tekoälyjärjestelmän avulla. Kuten tiedämme, käytetyllä kielellä ja jopa yksittäisillä sanavalinnoilla voi olla välitysmenettelyssä erittäin suuri merkitys.⁴³ Tämän artikkelin konekäännöstä tarkistaessani olen saanut huomata, etteivät kehittyneimmäkään tekoälyjärjestelmät vielä tuota kovin laadukasta lopputulosta. Käännöstä tehdessään tekoälyjärjestelmä ei välttämättä ole johdonmukainen, vaan yhden asiakirjan sisälläkin käytetyssä terminologiassa voi olla vaihtelua. Tekoälyjärjestelmä saattaa myös, muun ohella, muokata suorinkin lainaukset aineistosta, joka sillä on käytössään, aivan uuteen uskoon. Katson, että välitysmenettelyssä käytettävää terminologiaa ei siten tule jättää tekoälyjärjestelmän valittavaksi. Varsinkaan välitystuomarin ei tule tehdä näin. Käännösten lisäksi nämä huomiot koskevat myös tilanteita, joissa välitystuomari lähtisi luonnostelevaan välitystuomiota tekoälyjärjestelmän avulla.

Mikä sitten voisi olla ei-suuririskistä käyttöä välitysmenettelyssä? Tekoälysäädöksen johdanto-osan 61 kappaleen esimerkit ovat tältä osin niukat. Tilanteen haastavuus on huomiotu ja neuvoston aloitteesta tekoälysäädöksen 6 artiklaan on lisätty, että Euroopan komission tulee antaa 18 kuukauden kuluessa asetuksen voimaantulosta kattava luettelo käytännön esimerkeistä, joissa tekoälyjärjestelmien käyttötarkoitukset ovat suuririskisiä ja joissa ne ovat muita kuin suuririskisiä.⁴⁴ Välitystuomarit tulevat siis saamaan aiheesta tarkempaa ohjeistusta vielä ennen kuin heitä koskevat velvollisuudet tulevat noudatettaviksi.

3.3 Suuririskisiä tekoälyjärjestelmiä koskevat vaatimukset

Tekoälysäädöksen 8 artiklan mukaan suuririskisten tekoälyjärjestelmien on täytettävä asetuksen III luvun 2 jaksossa asetetut vaatimukset. Käytännössä nämä vaatimukset kohdistuvat suuririskisten tekoälyjärjestelmien tarjoajiin, jotka ovat vastuussa järjestelmien kehittämisestä.⁴⁵ Tässä jaksossa kuvaan lyhyesti kyseisiä vaatimuksia, sillä ne muodostavat pohjan seuraavassa jaksossa käsiteltäville käyttöönottajien velvollisuuksille. Käyttöönottajana toimivan

⁴³ Ks. samasta aihepiiristä E. Rainbow Willard, *Where Language, Identity, and Advocacy Meet: Explicit and Implicit Code-Switching in International Arbitration Hearings*. Olen tutustunut artikkelin ennakkoversioon. Sen lopullinen versio tullaan julkaisemaan myöhemmin teoksessa *The ICCA Congress Series No. 22*. Ks. lisätietoja: <https://www.arbitration-icca.org/icca-congress-series>.

⁴⁴ Tekoälysäädös, 6(5) artikla.

⁴⁵ Tekoälysäädös, 16(1) (a) artikla.

välitystuomarin on hyvä tietää, mitä hänen tulee käyttämältään suuririskiseltä tekoälyjärjestelmältä odottaa ja vaatia.

Tekoälysäädöksen 9 artiklan mukaan suuririskisille tekoälyjärjestelmille on perustettava, pantava täytäntöön ja dokumentoitava riskinhallintajärjestelmä ja sitä on pidettävä yllä. Artiklassa riskinhallintajärjestelmä käsitetään iteratiivisena prosessina, joka jatkuu suunnitellusti suuririskisen tekoälyjärjestelmän koko elinkaaren ajan. Riskinhallintajärjestelmä on säännöllisesti tarkastettava ja saatettava ajan tasalle. Keskeisenä ajatuksena on, että suuririskisiin tekoälyjärjestelmiin liittyvät tunnetut ja kohtuudella ennakoitavissa olevat riskit tunnistetaan ja analysoidaan, ja niihin sovelletaan sellaisia riskienhallintatoimenpiteitä, jotka poistavat tai ainakin kohtuudella lieventävät kyseisiä riskejä. Riskienhallintatoimenpiteiden on oltava sellaisia, että niiden soveltamisen jälkeen jäljellä olevien jäännösriskien katsotaan olevan hyväksyttävällä tasolla.

Tekoälysäädöksen 10 artiklan mukaan suuririskisiä tekoälyjärjestelmiä on kehitettävä sellaisen koulutus-, validointi- ja testausdatan pohjalta, joka täyttää tietyt laatuvaatimukset. Asetuksen 11 artiklan mukaan suuririskisistä tekoälyjärjestelmistä on laadittava tekninen dokumentaatio ennen kuin järjestelmä saatetaan markkinoille tai otetaan käyttöön, ja se on pidettävä ajan tasalla. Teknisen dokumentaation tulee osoittaa, että suuririskinen tekoälyjärjestelmä on soveltuvien vaatimusten mukainen. Asetuksen 12 artiklan mukaan suuririskisissä tekoälyjärjestelmissä on mahdollistettava teknisesti tapahtumien automaattinen tallentaminen eli lokitietojen kerääminen järjestelmän koko elinkaaren ajan. Asetuksen 13 artikla edellyttää, että suuririskiset tekoälyjärjestelmät suunnitellaan ja kehitetään siten, että varmistetaan, että niiden toiminta on riittävän avointa, jotta käyttöönottajat pystyvät tulkitsemaan järjestelmän tuotoksia ja käyttämään niitä asianmukaisesti. Suuririskisten tekoälyjärjestelmien mukana on oltava käyttöohjeet, digitaalisessa tai muussa muodossa, joissa annetaan ytimekkäitä, täydellisiä, paikkansapitäviä ja selkeitä tietoja, jotka ovat käyttöönottajien kannalta olennaisia, esteettömiä ja ymmärrettäviä. Käyttöohjeissa on vahvistettava muun muassa tarjoajan tarkoittama järjestelmän käyttötarkoitus.

Tekoälysäädöksen 14 artiklan mukaan suuririskiset tekoälyjärjestelmät on suunniteltava ja kehitettävä siten, että luonnolliset henkilöt voivat tehokkaasti valvoa niitä niiden ollessa käytössä. Tällä pyritään ehkäisemään tai minimoimaan muun ohella perusoikeuksille aiheutuvia riskejä, joita voi syntyä, kun suuririskistä tekoälyjärjestelmää käytetään joko käyttötarkoituksensa mukaisesti tai kohtuudella ennakoitavissa olevissa väärinkäytön olosuhteissa.

Tekoälysäädöksen 15 artiklan mukaan suuririskiset tekoälyjärjestelmät on suunniteltava ja kehitettävä siten, että ne saavuttavat asianmukaisen tarkkuuden, vakauden ja kyberturvallisuuden tason ja toimivat johdonmukaisesti tässä suhteessa koko elinkaarensa ajan.⁴⁶

Tekoälysäädöksen III luvun 3 jakson 16–22 artikloissa asetetaan lisää velvollisuuksia suuririskisten tekoälyjärjestelmien tarjoajille, 23 artiklassa maahantuojille ja 24 artiklassa jakelijaille. Näitä ei käsitellä tässä yhteydessä tarkemmin.

⁴⁶ Edellä mainittu tekoälysäädöksen 13 artikla sisältää tarjoajien velvollisuuden antaa käyttöönottajille tietoja myös näistä aiheista.

3.4 Suuririskisen tekoälyjärjestelmän käyttöönottajien pääasialliset velvollisuudet

Suuririskisten tekoälyjärjestelmien käyttöönottajien velvollisuuksista säädetään tekoälysäädöksen 26 artiklassa. Asetuksen 26 artiklan 1 kohdan mukaan käyttöönottajien on toteutettava asianmukaiset tekniset ja organisatoriset toimenpiteet varmistaakseen, että ne käyttävät suuririskisiä tekoälyjärjestelmiä niiden mukana seuraavien käyttöohjeiden mukaisesti. Asetuksen 26 artiklan 2 kohdan mukaan käyttöönottajien on lisäksi huolehdittava, että tekoälyjärjestelmien valvonta annetaan tehtäväksi luonnollisille henkilöille, joilla on tähän tarvittava pätevyys, koulutus ja valtuudet. Käyttöönottajilla on velvollisuus antaa näille henkilöille tarvittavaa tukea valvontatehtävän asianmukaiseksi suorittamiseksi. Välitysmenettelyn kontekstissa, jossa käyttöönottajat ovat viime kädessä yksityishenkilöitä, lienee niin, että asianmukainen tapa huolehtia näistä velvollisuuksista on se, että tekoälyjärjestelmää käyttävä välitystuomari itse perehtyy käyttämänsä järjestelmän käyttöohjeisiin ja varmistaa niiden noudattamisen toiminnassaan sekä itse vastaa vaaditusta ihmisen suorittamasta valvonnasta. Asetuksen 26 artiklan 2 kohta edellyttää edellä todetusti, että valvontatehtävää suorittavalla on tähän ”tarvittavat valtuudet”. On kyseenalaista, voidaanko välitysmenettelyssä muulla taholla kuin välitystuomarilla, esimerkiksi välitysoikeuden sihteerillä, katsoa olevan tällaisia valtuuksia.

Tekoälysäädöksen 26 artiklan 4 kohdan mukaan siltä osin kuin käyttöönottaja valvoo suuririskisen tekoälyjärjestelmän syöttötietoja, sen on varmistettava, että syöttötiedot ovat merkityksellisiä ja riittävän edustavia tekoälyjärjestelmän käyttötarkoituksen kannalta. Syöttötiedoilla tarkoitetaan asetuksen 3(33) artiklan mukaan ”tekoälyjärjestelmään syötettyä tai sen suoraan hankkimaa dataa, jonka perusteella järjestelmä tuottaa tuloksen”. Välitysmenettelyssä tämä kohta saattaa olla relevantti tilanteessa, jossa välitystuomari ottaa käyttöön tekoälyjärjestelmän, jonne hän itse syöttää järjestelmän kouluttamisessa käytettävää dataa. Kohta saattaa olla relevantti myös esimerkiksi laajassa riita-asiassa, jossa välitystuomari ottaa käyttöön tekoälypohjaisen asiakirjanhallintajärjestelmän, jonne hän lataa jutun aineiston sen analysoimiseksi, ja josta analyysistä hän sitten tekee johtopäätöksiä asiaa ratkaistessaan. Voidaan ajatella, että tällaisessa tapauksessa joidenkin merkityksellisten asiakirjojen lataamatta jättäminen saattaa vääristää tekoälyjärjestelmän suorittamaa analyysiä ja siten olla asetuksen 26 artiklan 4 kohdan vastaista.

Tekoälysäädöksen 26 artiklan 5 kohta koskee käyttöönottajien erilaisia ilmoitusvelvollisuuksia. Sen mukaan käyttöönottajien on seurattava suuririskisen tekoälyjärjestelmän toimintaa sen käyttöohjeiden mukaan ja tarvittaessa tehtävä tarjoajalle niissä edellytetyt ilmoitukset.⁴⁷ Jos käyttöönottaja katsoo, että suuririskisen tekoälyjärjestelmän käyttöohjeiden mukainen käyttö voi johtaa siihen, että tekoälyjärjestelmä aiheuttaa riskin kansallisella tasolla,⁴⁸ sen on ilman aiheetonta viivytystä ilmoitettava asiasta tarjoajalle tai jakelijalle ja toimivaltaiselle markkinavalvontaviranomaiselle ja keskeytettävä järjestelmän käyttö. Käyttöönottajien havaitsemista vakavista vaaratilanteista on välittömästi ilmoitettava useille eri tahoille. Välitysmenettelyn kontekstissa tämä tarkoittaa vähintäänkin sitä, että välitystuoma-

⁴⁷ Ks. viittaus tekoälysäädöksen 72 artiklaan, joka koskee tarjoajien toteuttamaa markkinoille saattamisen jälkeistä seuranta- ja suuririskisten tekoälyjärjestelmien markkinoille saattamisen jälkeistä seurantasuunnitelmaa.

⁴⁸ Ks. viittaus tekoälysäädöksen 79(1) artiklaan, joka säätelee menettelyä sellaisten tekoälyjärjestelmien käsittelemiseksi, jotka aiheuttavat riskin kansallisella tasolla.

reiden, jotka käyttävät suuririskisiä tekoälyjärjestelmiä, on ymmärrettävä, miten järjestelmien on tarkoitettu toimivan, jotta he havaitsevat mahdolliset poikkeamat oikea-aikaisesti ja voivat reagoida niihin asianmukaisesti.

Tekoälysäädöksen 26 artiklan 6 kohdan mukaan käyttöönottajien on säilytettävä suuririskisen tekoälyjärjestelmän automaattisesti tuottamat lokitiedot siltä osin kuin ne ovat käyttöönottajien hallinnassa, järjestelmän käyttötarkoitukseen nähden asianmukaisen ajanjakson ajan ja joka tapauksessa vähintään kuusi kuukautta, jollei muualla laissa toisin säädetä. Välitystuomarin, joka käyttää välitysmenettelyssä suuririskistä tekoälyjärjestelmää, on hyvä sopia lokitietojen säilyttämisestä tarjoajan kanssa. Jos välitystuomari käyttää jonkin kolmannen tahon, esimerkiksi työnantajanaan olevan asianajotoimiston, tilaamaa tekoälyjärjestelmää, kysymyksestä on hyvä keskustella kyseisen tahon kanssa, joka voi edelleen sopia asiasta tarjoajan kanssa.

Tekoälysäädöksen 26 artiklan 9 kohdan mukaan käyttöönottajien on tarvittaessa käytettävä tarjoajan niille 13 artiklan mukaisesti toimittamia tietoja noudattaessaan velvollisuutta tehdä tietosuojaa koskeva vaikutustenvarviointi asetuksen (EU) 2016/679⁴⁹ 35 artiklan tai direktiivin (EU) 2016/680⁵⁰ 27 artiklan mukaisesti.

Tekoälysäädöksen 26 artiklan 11 kohdan mukaan sellaisten liitteessä III tarkoitettujen suuririskisten tekoälyjärjestelmien käyttöönottajien, jotka tekevät tai auttavat tekemään luonnollisiin henkilöihin liittyviä päätöksiä, on ilmoitettava luonnollisille henkilöille, että heihin sovelletaan suuririskistä tekoälyjärjestelmää. Välitysmenettelyssä tällainen ilmoitus osapuolille voi osapuolten oikeuksien turvaamiseksi olla paikallaan riippumatta siitä, ovatko ne luonnollisia vai oikeushenkilöitä.

Tekoälysäädöksen 26 artiklan 12 kohdan mukaan käyttöönottajien on tehtävä yhteistyötä toimivaltaisten viranomaisten kanssa kaikissa niissä toimissa, joita kyseiset viranomaiset toteuttavat suuririskisen tekoälyjärjestelmän suhteen tekoälysäädöksen täytäntöönpanemiseksi. Viranomaisilla tulee olemaan tässä suhteessa paljon tehtävää, joten nähtäväksi jää, mitä tämä käytännössä tarkoittaa käyttöönottajien kannalta.

3.5 Lyhyesti tekoälysäädöksen noudattamatta jättämisen mahdollisista seurauksista

Tekoälysäädöksen mukaisten velvollisuuksien noudattamatta jättämisellä voi olla monenlaisia seurauksia käyttöönottajalle. Seuraavassa mainitsen lyhyesti muutamia esimerkkejä.

Tekoälysäädöksen 86 artiklan mukaan jokaisella, johon sovelletaan päätöstä, jolla on oikeusvaikutuksia ja jonka käyttöönottaja on tehnyt suuririskisen tekoälyjärjestelmän tuotoksen perusteella, on oikeus saada käyttöönottajalta selkeät ja merkitykselliset selitykset tekoälyjärjestelmän roolista päätöksentekomenettelyssä. Jos käyttöönottaja ei anna tyydyttävää selitystä, henkilö voi tehdä valituksen toimivaltaiselle markkinavalvontaviranomaiselle, joka

⁴⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679, annettu 27. päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuojaa-asetus) (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti). EUVL L 119, 4.5.2016, s. 1–88.

⁵⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/680, annettu 27. päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta toimivaltaisten viranomaisten suorittamassa henkilötietojen käsittelyssä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytetoimia tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja neuvoston puitepäätöksen 2008/977/YOS kumoamisesta. EUVL L 119, 4.5.2016, s. 89–131.

voi määrätä käyttöönottajalle hallinnollisia seuraamuksia. Hallinnolliset seuraukset ovat yhtä lailla mahdollisia muiden asetuksen mukaisten velvollisuuksien rikkomisesta.

Tekoällysäädöksessä hallinnollisten seuraamusten taso jätetään jäsenvaltioiden harkintaan, kuitenkin siten, että seuraamusten tulee olla tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia.⁵¹ Tekoällysäädös asettaa myös joitakin tarkempia suuntaviivoja seuraamuksille, esimerkiksi sen, että asetuksen 26 artiklan mukaisten käyttöönottajien velvollisuuksien noudattamatta jättämisestä voidaan määrätä hallinnollisia sakkoja jopa 15 miljoonaan euroon saakka, tai jos rikkomiseen on syyllistynyt yritys, siihen summaan saakka, joka vastaa kolmea prosenttia yrityksen edeltävän tilikauden vuotuisesta maailmanlaajuisesta kokonaisliikevaihdosta, sen mukaan kumpi näistä on korkeampi.⁵²

Yksityisoikeudellisia vaatimuksia ei ainakaan Suomessa käsitellä hallinnollisten seuraamusten yhteydessä, vaan tällaiset tulee saattaa toimivaltaisen tuomioistuimen käsiteltäväksi soveltuvien siviiliprosessia koskevien sääntöjen mukaan. Tässä yhteydessä voidaan mainita Euroopan komission ehdotus direktiiviksi tekoällyyn liittyvästä vastuusta⁵³ ja Euroopan komission ehdotus uudeksi tuotevastuudirektiiviksi,⁵⁴ jotka on tarkoitettu täydentämään tekoällysäädöstä ja toisiaan, tavoitteinaan yhdenmukaisempi yksityisoikeudellisten vaatimusten täytäntöönpano EU:ssa. Näitä ei tässä yhteydessä käsitellä tarkemmin.

Oman ulottuvuutensa mahdollisiin seurauksiin tuo se, että jos välitystuomarin katsottaisiin toimineen vastoin tekoällysäädöksen asettamia velvollisuuksia, joita suuririskisen tekoällyjärjestelmän käyttöönottoon edellä todetusti liittyy, tämän voitaisiin mahdollisesti väittää muodostavan perusteen kyseisen välitystuomarin antaman välitystuomion kumoamiselle. Kumoamisperusteena saatettaisiin vedota Suomen lakia sovellettaessa esimerkiksi siihen, että välitystuomari on suuririskistä tekoällyjärjestelmää käyttöönottaessaan mennyt toimivaltaansa ulommaksi taikka evännyt osapuolilta tarpeellisen asianajotilaisuuden.

Näistä seuraamuksista voisi kirjoittaa oman artikkelinsa, mutta tässä kohtaa nämä lyhyet maininnat riittävät korostamaan sitä, että tekoällysäädökseen tutustuminen ja sen noudattamisen varmistaminen on aidosti tärkeää.

4 Lopuksi

Tämä artikkeli on vain pintaraapaisu valtavan laajaan uuteen asiakokonaisuuteen, josta tiedämme toistaiseksi hyvin vähän. Meillä on ehkä käsissämme tekoällysäädöksen lopullinen sanamuoto, mutta maailma ja tekoällyteknologiat ehtivät muuttua vielä moneen kertaan ennen kuin tekoällysäädöstä päästään todella soveltamaan. Tämä artikkeli ei siten pyrikään vastaamaan kaikkiin avoimiin kysymyksiin. Sen sijaan se pyrkii kiinnittämään huomiota siihen, että tekoällysäädös on myös välitystuomareiden kannalta relevantti.

Yhteenvetona totean, että kun välitystuomari välimiesmenettelylain tai FAI:n sääntöjen mukaisessa välitysmenettelyssä käyttää tekoällyjärjestelmää, hän on tekoällysäädöksessä

⁵¹ Tekoällysäädös, 99(1) artikla.

⁵² Tekoällysäädös, 99(4) artikla.

⁵³ Ehdotus, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi sopimuksenulkoista siviilioikeudellista vastuuta koskevien sääntöjen mukauttamisesta tekoällyyn (direktiivi tekoällyyn liittyvästä vastuusta). Bryssel 28.9.2022, COM(2022) 496 final.

⁵⁴ Ehdotus, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tuotevastuusta. Bryssel 28.9.2022, COM(2022) 495 final, 2022/0302(COD).

tarkoitettu käyttöönottaja. Jos tekoälyjärjestelmän käytön tarkoituksena on auttaa välitystuomaria tutkimaan ja tulkitsemaan jutun tosiseikkoja ja lainsäädäntöä sekä soveltamaan lainsäädäntöä konkreettisiin tosiseikkoihin, kyseessä on suuririskinen käyttötarkoitus, joka aiheuttaa välitystuomarille erinäisiä velvollisuuksia. Vaikka tekoälysäädös tulee tältä osin sovellettavaksi vasta joidenkin vuosien päästä, on siihen suositeltavaa perehtyä jo nyt. Näin välitystuomarit voivat jo tässä vaiheessa ryhtyä omaksumaan tekoälyjärjestelmien käytössä sellaisia toimintatapoja, jotka ovat tulevien vaatimusten mukaisia ja myös eettisesti kestäviä.

Uuteen sääntelyyn voidaan valmistautua myös muilla tavoin. Useat välitysinstituutit ovat ryhtyneet selvittämään, tulisiko tekoälyjärjestelmien käyttöä niiden hallinnoimissa menettelyissä ohjata joko välitysmenettelysäännöissä taikka muilla tavoin.⁵⁵ Yksi ensimmäisistä konkreettisiin toimiin ryhtyneistä instituuteista on Silicon Valley Arbitration and Mediation Center (SVAMC), joka julkaisi huhtikuussa 2024 ohjeen tekoälyn käytöstä välitysmenettelyssä.⁵⁶ Ohjeen mukaan välitystuomari ei saa delegoida henkilökohtaista mandaattiaan kokonaan tai osin tekoälyjärjestelmälle. Välitystuomari ei myöskään saa tukeutua tekoälyn tuottamaan aineistoon varaamatta osapuolille mahdollisuutta kommentoida sitä. Lisäksi välitystuomarin tulee verifioida tekoälyjärjestelmän esittämät lähteet.⁵⁷

Ajatus instituuttien taholta tapahtuvasta ohjauksesta on mielestäni kannatettava. Vaikka on selvää, että välitystuomarin on noudatettava lakia riippumatta siitä, onko asiasta nimenomaisesti määrätty välitysmenettelysäännöissä tai ohjeissa, on syytä pitää mielessä, että me olemme nyt sellaisen transformaation äärellä, joka on verrattavissa höyrykoneen tai sähkön keksimiseen. Pelissä ovat kaikkein perustavanlaatuisimmat eurooppalaiset arvot, kuten oikeusvaltioperiaate ja perusoikeuksien kunnioittaminen. Kaikki tuki, jonka yksittäiset välitystuomarit voivat saada, myös instituuteilta, on siten tervetullutta. Samalla tulee varmistaa velvollisuuksien noudattaminen myös ad hoc -menettelyissä. Tässä erilaiset ammatilliset yhdistykset ja tahot kuten Suomen Asianajajaliitto voivat mahdollisesti olla aktiivisia. Tekoälyjärjestelmien tarjoajat voivat osaltaan tukea käyttöönottajia tekoälysäädöksen mukaisten velvollisuuksien noudattamisessa esimerkiksi tuottamalla tietoa asiasta.

Sillä välin, kun odotamme tekoälysäädöksen soveltamisen alkamista, kannustan kaikkia tekoälyjärjestelmien käytöstä kiinnostuneita välitystuomareita avoimuuden ja osapuoliautonomian hengessä käsittelemään tätä kysymystä avoimesti jo nyt välitysmenettelyn osapuolten kanssa, esimerkiksi ensimmäisessä järjestäytymisistunnossa ja prosessimääräyksessä. Näin osaltaan varmistetaan, että kaikki välitysmenettelyyn osallistuvat ovat yhtä mieltä menettelyssä sallituista tekoälyjärjestelmistä ja niiden käyttötarkoituksista, ja tahattomilta osapuolten oikeuksien loukkauksilta vältytään.

⁵⁵ Payel Chatterjee – Aman Singhanian – Yuvraj Singh Sharma, Technology and artificial intelligence: Re-engineering arbitration in the new world. International Bar Association Arbitration Committee articles (2023). Ks. <https://www.ibanet.org/technology-and-artificial-intelligence-reengineering-arbitration-in-the-new-world>.

⁵⁶ Guidelines on the use of Artificial Intelligence in Arbitration (SVAMC-ohje), ks., <https://svamc.org/wp-content/uploads/SVAMC-AI-Guidelines-First-Edition.pdf>.

⁵⁷ SVAMC-ohjeen kohdat 6 ja 7.